

क्रीडा उद्योगात २०३० पर्यंत कोसळेल पैशांचा तिप्पट पाऊस

**क्रीडा
विश्वातून**

सुनील वालावलकर
क्रीडा संघटक

स्टार फुटबॉलपटू लिओनेल मेस्सी भारतात येऊन गेला. त्याच्या दौऱ्याच्या निमित्ताने सुमारे १५० कोटी रुपयांची उलाढाल झाल्याच्या बातम्या प्रसिद्ध झाल्या आहेत. मेस्सीची एक ओझरती झलक पाहण्यासाठी फुटबॉलप्रेमींनी प्रत्येकी १५ हजार रुपयांचे तिकीट काढून गर्दी केली.

मेस्सीच्या दौऱ्यातून एक गोष्ट सिद्ध होते की, म्हणजे भारतीय क्रीडा क्षेत्रात प्रचंड मोठी आर्थिक उलाढाल होते. अशाच प्रकारची आर्थिक गणितं अन्य क्रीडाप्रकारातही पाहण्यास मिळतात. त्यामुळे, एक उद्योग म्हणून क्रीडाक्षेत्राचा आवाका किती प्रचंड आहे, याचा आढावा घेणे महत्त्वाचे आहे.

क्रीडाक्षेत्र चार प्रमुख स्तंभावर अवलंबून आहे. एक - लहान मुलांपासून वयस्कर व्यक्तीपर्यंत प्रत्यक्ष खेळांमध्ये सक्रिय होण्यासाठी प्रोत्साहित करणे, दोन - क्रीडा प्रेक्षकांची संख्या वाढवणे, तीन - खेळाडूंची क्रीडा प्रतिभा उंचावत ठेवणे आणि त्यातून देशाची प्रतिमा उजवळवणे, चार - क्रीडा उपक्रमांच्या आयोजनासाठी पायाभूत सेवा-सुविधांची निर्मिती करणे. या चारही स्तंभाच्या मागे हजारो छोट्या-मोठ्या उद्योजकांची साखळी आणि त्या अनुषंगाने लाखो रोजगार कार्यरत असतात. जोडीला वैद्यकीय आणि शैक्षणिक व्यवसायही बहरत असतो.

विविध खेळांच्या ज्या लीग होत असतात, त्यांनासुद्धा गुंतवणुकीच्या भाषेत 'अॅसेट क्लास' असे समजले जात आहे. आजमितीला जगात सुमारे २०० क्रीडा स्पर्धांमध्ये जागतिक भांडवलदारांनी फार मोठी गुंतवणूक केली आहे. एकदा का क्रीडा क्षेत्राला भांडवली बाजाराचा स्पर्श झाला की, त्याच्या जोडीला

आधुनिक जीवनशैलीचे सर्व घटकही क्रीडाक्षेत्रात प्रवेश करतात. त्यानुसार क्रीडा क्षेत्रात फॅशन, पर्यावरण, कृत्रिम बुद्धिमत्ता, पर्यटन याच्या जोडीला जुगार आणि उत्तेजक पदार्थसुद्धा धुडगूस घालत आहेत. सध्या आंतरराष्ट्रीय दर्जाचे खेळाडू स्वतःच विविध ब्रॅंडमध्ये गुंतवणूक करताना दिसत आहेत. जागतिक पातळीवरील क्रीडाक्षेत्राची एकत्रित आर्थिक उलाढाल ही ४१ लाख कोटी रुपयांच्या घरात आहे. त्यापैकी भारताची सध्याची उलाढाल ही केवळ दोन लाख कोटी रुपये इतकीच आहे. परंतु, देशाची लोकसंख्या आणि क्रीडा क्षेत्राचा होत असलेला सर्वांगीण विकास बघता, येणाऱ्या काळात २०३० सालापर्यंत क्रीडा क्षेत्रातील आर्थिक उलाढाल तिपटीने वाढेल असा क्रीडातज्ज्ञांचा अंदाज आहे.

क्रीडा साहित्यांची निर्मिती करणाऱ्या व्यवसायाला उद्योग मंत्रालयातून वगळून, आता हा व्यवसाय क्रीडा मंत्रालयाच्या नियंत्रणाखाली वर्ग करण्यात आला आहे. देशात सर्वप्रथम क्रिकेटने लीगद्वारे व्यवसाय उद्योगाचे नवे दालन उघडले. त्यापाठोपाठ अन्य खेळांमध्येही लीग स्पर्धांची सुरुवात झाली. आर्थिक गणिताचे विचार करता, क्रिकेट आणि मॅरेथॉन सर्वात जास्त यशस्वी झाले. तुलनेत अन्य खेळांचे उपक्रम अजूनही धडपडतानाच दिसत आहेत. याचे प्रमुख कारण म्हणजे, प्रेक्षकांची संख्या. क्रिकेटला ६१ कोटी लोकांची पसंती मिळते, तर मोटरस्पोर्टसारखे खेळ अवघे ९ कोटीच लोक बघत असतात. बाकीचे खेळ यामधील लोकसंख्येला आकर्षित करत असतात. जाहिरातदारांचा जास्त खर्च म्हणूनच क्रिकेटवर होत असतो. तरीही खेळांचा भारतीय व्यवसाय मात्र उत्तम धंदा करत आहे.

क्रीडा साहित्यांची निर्मिती करणाऱ्या क्षेत्राची एकूण आर्थिक उलाढाल ५७ हजार कोटींची असून, दरवर्षी १० टक्क्यांनी हे क्षेत्र विकसित होत आहे. जालंधर, मेरठ, काश्मीर, तामिळनाडूतील क्रीडा साहित्य आणि पोशाखांना आंतरराष्ट्रीय स्तरावर उत्तम मागणी असून, क्रीडा पर्यटनाच्या क्षेत्रातही भारत लक्षणीय कामगिरी करत आहे. थोडक्यात, मेस्सीच्या भारत दौऱ्यामुळे भारतीय फुटबॉलला किती फायदा होईल, हे सांगणे कठीण असले, तरीही एकूण क्रीडा उद्योगाला भावी काळात सुवर्ण संधी असणार, हे निश्चित.

(आधार : केपीएमजी २०२५ चा अहवाल)

